

Es laikam netikšu debesīs, pārāk esmu iepēdojies zemes ceļos. Tie velk un pieprasa, un man liekas, ka tieši mani. Un pilsētā ir tik garlaicīgi... Bet laukos vēl dzīvo cilvēki. Tā nobrieda doma – uzrakstīt vēl vienu “Kurzemīti”. Trešo. Ejot pa pierobežas pagastiem no jūras līdz pat Baltkrievijas, Lietuvas un Latvijas robežu sadures punktam. Tā visa taču ir bijusī Kurzemes hercogiste.

Iebraucām atsevišķās vietās dažādos gadalaikos divu triju gadu laikā. Neķemmēju informāciju no mājas uz māju – tagad taču tik daudz var uzzināt no rajonu un pagastu laikrakstiem, no lielo avižu strīdiem, no TV, no lauksaimniecības lietu konsultantiem rajonos. Ir tikai šur tur jāaizbrauc un jāpaseko, vai “masu mediji” nepūš pīlītes. Vai makroekonomiskās ziņas valsts vīru ziņojumos sakrīt ar diendienas dzīvītes vajadzībām – tur, vietās, ļaužu sadzīvē.

Izvēlējos tieši pierobežas pagastus, tālīnos, grūtākos, apstākļu nelutinātos. Tur problēmas vissamilzušākās. Gribējās uzrādīt šo it kā necilo vietu aizmirsto, kara un posta gados pieklusušo, pieklusināto izcilību. Tāpēc grāmatā tik daudz vēsturisku un literāru citējumu, izcilu vēsturisko novadnieku piemirstās klātbūtnes.

Cilvēkiem par savu dzīves kultūrtelpu jāzina tas, ko viņi diemžēl nezina. Un galu galā pa Latvijas pierobežu joslu kādreiz ies (tā jābūt!) tūrisma ceļš un ceļotāji prasīs izbrauktā maršruta vietu interesantu iemirdzēšanos.

Tā nu no pagasta uz pagastu kaut ko esmu centies ieraudzīt. Ne tikai hektāros un centneros, cenās un tirgzināšanā, bet arī apvidus gaišāko prātu ieliktajā turienes cilvēku dzīvošanā. Gadsimti gadsimtos iepinušies. Nauda grib augt, un cilvēki grib augt. Kaut nu viens otru netraucētu.

Pirmkārt jau centos pats saprast – kas notiek. Ja mani redzējumi kādam ko palīdzēs ieraudzīt un atskārst, būšu ko labu izdarījis.

Imants Ziedonis

Nu lūk. Vēl viens darbs padarīts.

Šoreiz tā ir grāmata par Leišmali, Latvijas–Lietuvas pierobežas zemēm. Vienkārši par to, kā cilvēki dzīvo ne tai pasakainākajā realitātē, nelielas, bet spītīgas un izturīgas valsts – Latvijas – realitātē. Un – vēlreiz – par to, ka Latvija nav tikai Rīga. Par to, kā cilvēki paklūp un atkal pieceļas. Par lielajiem atvēzieniem mūsu realitātē un vēsturē, arī par brāļiem leišiem. Par mūsu zemniekiem. Par sievu, kura pēc pēkšņas vīra nāves palikusi viena ar visiem tiem saimniecības kombainiem un traktoriem, par smalkiem pasaules līmeņa zirgiem, Bismarku un leģendāro Uļu Semjonovu... Nu, grūti jau dažos vārdos pastāstīt, par ko ir grāmata. Sižeta nav. Ir realitāte, izdarīgu cilvēku pieredze (vai ir vērts daudzinaīt neveiksmes?), katras vietas kultūrvēsturiskais fons un skaistums. Ceru, ka grāmata noderēs arī pavisam praktiski – cilvēkiem, draugiem, ģimenēm, kas vēlas apceļot Leišmali.

Te man laikam gan jāsniedz arī neliels skaidrojums par grāmatas tapšanas gaitu. Mans tēvs šo grāmatu sāka tā intensīvāk rakstīt deviņdesmito gadu vidū un 2004. gadā veselības problēmu dēļ bija spiests darbu pārtraukt. Man likās, ka šim darbam nevajadzētu palikt, karājoties gaisā, apmēram puse darba jau bija padarīta. Tā nu mēs vienojāmies, ka es grāmatu turpināšu un pabeigšu. Es savu daļu esmu rakstījis laikā no 2010. līdz 2011. gadam. (Lasītāju zināšanai: Imants Ziedonis ir rakstījis 1.–5. un 8.–12. nodaļu).

Vēl jāpasaka paldies a/s “Latvijas Valsts meži”, a/s “Skrundas muiža” (personiski Arvim un Ligitai Šteinbergiem) un Valsts Kultūrkapitāla fondam, kas sniedza finansiālu atbalstu grāmatas tapšanā. Tāpat mēs pateicamies visiem tiem daudzajiem novadpētniekiem, pašvaldību darbiniekiem un tūrisma zinātājiem, kas veltīja mums savu laiku un padomu.

Rimants Ziedonis

1. Lielais atvēziens

Vēja roze. – Disnejlenda “Borderlendā”. – Kārļa Ulmaņa un Eduarda Rozenštrauha atvēziens. – “Pūt, vējiņi” un pāvests. – Visi laužas uz šo piekrasti. – Kosmopolīts Doreds. – Lietuviešu zemessargi ieņem Klaipēdu. – Latvieši Sventājā. – Vairāk kurši, kuršininki, nevis latvieši. – (Klaipēdas koridora konflikta vēsture.) – Latvija un Lietuva, māsas vai ķildīgas kaimiņienes? – Naftas draudi.

Pašā Latvijas stūrī, kaktiņā starp Lietuvu un jūru, ir maza apdzīvota vietiņa Nida. No lieljūras jūt vēja atvēzienu. Es esmu bijis daudzās zvejnieku ballēs un bijis klāt kaušanās reizēs. Es esmu redzējis atvēzienu. Vēl kulšanas talkās, kad galvā alus. Tā ir vērtība pati par sevi. Pamatīgs atvēziens. Veco Vāku saimnieku nevarēja vis viegli nokaitināt. Bet toreiz viņš pie kambara durvīm, aiz kurām bija ieslēdzies vainīgais, ar lielu atvēzienu iešūpoja labības maisu un trieca durvis, un tās izjuka un izšķīda pa pildīnām un skaidīnām. Tad viņš pasniedzās un ar lielo ķepu sagraba skaistās Holandes krāsns augšējā rotājuma kronī vienu podiņu un rāva tā, ka norāva visu augšējo kroni. Laba mūrniekmeistara kopā sietu. Tas bija atvēziens! Es esmu zemes stūrītī, bet visu vēju vējvaļā, vēja rozēs centrā.

– Kā viņus visus sauc? – es apprasos Olafam Gūtmanim, Kurzemes dzejniekam, kad viņš iebraucis Rīgā.

– Ja runājam par vēja rozi, tad dienvidvējš ir launadzis. Kad iegriežas dienvidrietumos, tad tas ir saksenis jeb arī garās dangas vējš, vējš no mīzaldangas.

– Kas ir danga?

– Tad jāskatās “Endzelinā”. Bet mums tas ir garš pūtiens – kad vilnis nāk šķērsām pār visu Baltijas jūru. Ieskrējiens vilnim tad ir ļoti garš, pāri Baltijas jūrai. Tas atplēš arī to dzintaru! Tā kā tas vienmēr nāk ar lietienu, tad to sauc par mīzaldangu.

– Vējš no Sāmsalas ir ziemeļrietumu vējš. Sāmenis ir nikns un tukšs vējš, tas maz ko dod. Ziemeļis vēl ir labs, jo ar ziemeļi bute nāk krastā.

Nu re, kāds atvēziens! Tā pati garā danga, tas pats garais pūtiens! Ar viņa rievu pār visu baltu jūru! Un kādā tādā vējā pie Būtiņģes naftas caurules bojas pieķēries šūpojas viens no latviešu zaļajiem (visas avīzes rakstīja, vārdā nesauca). Tagad zināms – tas bija Askolds Kļaviņš, viens no zaļo kustības asākajiem.

Uz Nidu no Liepājas–Klaipēdas šosejas jāpagriežas uz jūras pusi tieši pie robežpārbrauktuves un muitas punkta. Lielais atvēziens – atkal! Runā, ka caur šo muitas punktu Latvijā ir ienākušas vislielākās kravas ar kontrabandas gaļu. Tik lieli kvantumi, ka valsts vēl tagad nezina, ko ar šo gaļu darīt. Un vērīnīgi austeris ir tas ierēdņu tīkls (no apakšējām instancēm līdz visaugstākajām), ka valsts nezina, no kura gala sākt šo lietu šķetināt. Lielā atvēziena noziegums – Valsts Ieņēmumu dienests, t. i., mēs, tauta, pilsoņi budžetā esam zaudējuši simtiem tūkstošiem latu. Pamazām vaininiekus pierādījuma trūkuma dēļ sāk no pirmstiesas apcietinājuma atbrīvot.

Brīdinājums BORDERLAND un rādītājs: “Nidas oļainā pludmale – 4 m”. Grāvji no krūmiem izbrīvoti. Visgar ceļam līdz Nidai labi apzāģētu vītoli aleja.

– Leiši dara, darbojas. Latvieši dzer un nīkst, – tā te par sevi runā paši.

Tikai dažās zvejnieku mājās vēl dzīvo latvieši – Božos, Alviķos, Enkuros, Dižajos. Garļi esot vienīgā 19. gadsimta vidus zvejnieku mītne Kurzemē. Mājas pamazām nopērk uzņēmīgi lietuvieši vasaras mītnēm.

1940. gadā celtā Nidas skolas māja. Tās celšanā klāt bijis pats Kārlis Ulmanis. Un, mazliet zinot vēsturi, atkal jau skaidrs, ka šī vieta liecina par Ulmaņa lielo atvēzienu kultūrpolitikā; proti, ja labi ieskatās, gar Latvijas robežu ejot, var ievērot, ka ik pa gabalam celtas jaunas, skaistas skolas, ar logiem uz pārrobežu. Arī vecās pilis, kurās vēlāk tika iekārtotas skolas, ar fasādes pusi vērstas pret Lietuvu. Šis mans gājiens nosprausts no Nidas līdz triju robežu sadurei (Latvijas,

Lietuvas un Baltkrievijas robežstabiņi). Līdz Zemgales skolai Sēlijā; skola sevišķi izceļas ar saviem mirdzošajiem logiem pret garām ejošo starptautisko dzelzceļa līniju. Ulmaņlaika izglītības politika bija ar lielu atvēzienu – jauna stila celtnes. Arī jauna stila pasta ēkas, mežsargmājiņas; ulmaņlaiciski latviska ir arī Rucavas baznīca ar Jūlija Madernieka dizainu ērģeļu noformējumā un Indriķa Zeberiņa “zemniekjūgenda” stilā gleznotajām svētbildēm “Golgāta” un “Laidiet bērniņus pie manis”. Baznīca uzņemta Eiropas Mantojuma sarakstā.

Tagad Nidas skolā ir kāda Lietuvas uzņēmuma atpūtas bāze. Pie sienas piemiņas plāksne latviešu valodā un viens uzraksts lietuviski. “Latvijas Valsts prezidents Kārlis Ulmanis norādīja vietu (NB! Lasi par to turpmāk! – I. Z.) un piedalījās pirmā pamatakmens likšanā Nidas pamatskolai.” Un otra: “Šai skolā tautas komponists Eduards Rozenštrauhs 1943. gadā ar dzejnieces Valdas Moras vārdiem sacerēja populāro dziesmu “Zilais lakatiņš”.” Un tā jau arī ir lielā atvēziena dziesma. Tāpat kā pastāv tautas kolektīvā apziņa, kas nosargā Dziesmu svētkus, Latvijas Operu, Dainu skapi, tā pastāv arī kolektīvais tautas sentiments, kas līcis šai dziesmai izdzīvot Volhovā, Kurzemes cietokšņa aizstāvības asinspirtī, balto partizānu bunkuros Kurzemes dziļajos mežos, “dīpīšu” nometnēs Vācijā. Traģiskā kārtā, ceļoties pāri uz Zviedriju, pār laivas bortu pārsviests, nogrima Alfrēda Vintera akordeons. Tas jau nu arī pazina latviešu karavīru liktens sentimentu. Un vai viņa skaņas tur neskan dzelmē kā kaut kas potenciāls, kas nārām liek raudāt zemes meiteņu asaras? Un šī dziesma apstaigāja līdz ar latviešu bēgļiem visu pasauli un visus latviešu saietus un savā kopskaņā sasauca ar leģionāru un “veco kanaku” romāniem – Janovska un Kārļa Dziļlejas romāniem, ar Jāņa Klīdzēja “Dženitoru” (bet jūs ņemiet un izlasiet šos romānus!). Un tad nāca tautas komponista un tautas muzikanta revanšs par ilgajiem “aizsūtās mutes gadiem” – koncerti pārpildītajās Atmodas Latvijas estrādēs un visas pasaules latviešu kopienu biedrības namos.

Nu tāda tā mazā vietīņa Nida. Ar lielu starojumu pasaulē.

Jā, un trešais uzraksts: *Poilsio namai “Mokykla”* (Brīvdienu māja “Skola”).

Nujā, mēs sākām par tiem vējiem, kas nāk ar atvēzienu. Un, re, vienmēr tādos varenības pacēluma brīžos ir jāiegadās kādam kuriozam, kaut kam, kas uzrauj sirsnīgu smieklu. Tikko iebrauksiet mazajā Nidas ciematā, ieraudzīsiet kaut ko neaprakstāmi jocīgu: māju, izrotātu kā kādu cirka klaunu – koki, kāršgali, putnu būri un zaros pakārti riteņi, celmi un pašobeles, viss pilns ar krāsainiem plastmasas grabuļiem, bumbām un bumbuļiem, ķēmīgiem veidojumiem, vējdzirnaviņām, karuseļiem, vainagiem un šūpolēm, pakaviem un piekariem.

Virtenēs, čemuros, puzuros visādi posmveida radījumi. Popārts! Sorosa Mūsdienu mākslas centrs neko modernāku nevarētu izdomāt. Tikai šeit tas viss bez Sorosa naudas un Sorosa algoto kritiķu apteoretizēšanas. Tas radies tikai no tā, ko jūra izskalo.

– To vajag redzet un dzirdet, kad viss viss vēje griežas, rūc un grāb! Tā i tā smukaka mūzik, kāds i dzirdets, – saka saimnieks.

Viņam ir gaiši, gaiši, supergaiši zilas acis, un ej nu zini, ko tas var nozīmēt.

– Mēs jūre vairs niiet. Ka uznāk vētr, viņ vis saplēš un pārsviež laiv pār pa kāp un iesviež sēte – krūmos.

No šīs pludmales līdz Baltkrievijas robežai Latvijas–Lietuvas robežlīnija ir 571 kilometru gara. Tik liels paredzēts mans izlūkgājiens pa pierobežas pagastiem.

Ja nav traktora, kas laivu vienmēr atvelk pāri kāpai sētā, tad nav vērts jaunu laivu taisīt.

– Es jau viņai vairs klāt neķeršos, – saka Gaigalu saimnieks, visu šo joku meistars. Viņš pašlaik, ēzdams pusdienas, sarunājas ar mums pa logu.

Un es iedomājos to dziesmu “Pūt, vējiņi!”. Kā izsviež to meitu gribētāju ar visu laivu pār kāpu šitādā postmodernisma instalāciju pilnā sētā, un tas viss izskatās tik jocīgi un amizanti, ka gribot negribot nāk prātā līdzīgas situācijas. Piemēram, 18. novembra

Gaigalu pagalmā

svinīgais koncerts Nacionālajā teātrī ar lieliem valstsvīriem, greznām kundzēm, vēstniekiem un pašu prezidentu Gunti Ulmani. Pie klavierēm prezidenta padomnieks kultūras jautājumos pats Raimonds Pauls. Pēc valsts himnas viņš nez kāpēc spēlēs “Pūt, vējiņi!”. Un man jau bija tāda nelaba nojauta, ka visiem būs atkal jāceļas kājās. Dziesma tika iesaukta par latviešu himnu Augusta Vosa valdīšanas laikā, un tikai tāpēc, ka Vosam tā patika (gan jau tās latviskās iedzeršanas dēļ) un caurmēra padomju latvietis jau nevienu citu tautasdziesmu, ja nedziedāja korī, arī nezināja. Tikai šo vienīgo. Nezināja vārdus. Un mēs, tuvāk sēdošie, runājām, ka augšā necelsimies. Ja jau tā grib, dziedāsim sēdot (Juris Karlsons, Ramona Umblija, Jānis Streičs, Indulis Zariņš). Nu tikai jāskatās, vai Pauls tiešām spēlēs un kurš pirmais celsies kājās. Jā, ceļas! Ivars Godmanis. Tad visas pirmās rindas. Un tad mazākas autoritātes, amata vīri, “profesores” u. c. Palikām nepiecēlušies mēs trīs: Jānis Streičs, Indulis Zariņš un es. Mēs ar Streiču Jāni satiekoties un sarokojoties vienmēr šo solidaritāti atceramies.

Vai cita situācija. Latvijā viesojas Romas pāvests. Viesošanās nobeigumā viņš universitātes Lielajā aulā lasa akadēmisku lekciju latviešu inteliģencei. Un balkonā dzied universitātes koris “Minjona”. Haidnu? Hendeli? Pāvests bijīgi vērstu skatienu raugās griestos. Tad nāk – ak, kādēļ!? – obligātais “Pūt, vējiņi!”. Čalītis dzer pats par savu naudu un pats skrien savu kumeliņu. Un pāvests taču nezina, par ko ir runa! Un viņš kā aizlūgdams par mūsu tautu bijīgi veras degošo lustru augstumos. Ak, viss gribēts tikai uz labu.

Un tā nu – nav ko aprunāt cilvēkus un savu tautu! “Kur vieni redz miglu kāpjām pāri kalnam, es redzu Dieva dēlus aiz prieka lēkājam,” savā piezīmju grāmatiņā 1810. gadā ierakstījis angļu dzejnieks Viljams Bleiks. Un lielajiem atvēzieniem pa vidu un pa apakšu dzīvo savu mazo skaisto dzīvi brīnišķīgi cilvēki, sagaidot preciniekus šaizemē.